

УДК 342.9:351.811.123

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.3.48>

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Проць І.М.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-6483-0121*

Скриньковський Р.М.,
*кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри економіки підприємств
та інформаційних технологій
Львівського університету бізнесу та права
ORCID: 0000-0002-2180-8055*

Проць І.М., Скриньковський Р.М. Принципи адміністративно-правового забезпечення безпеки дорожнього руху.

У статті на підставі комплексного системного підходу розглянуто принципи адміністративно-правового забезпечення безпеки дорожнього руху. Актуальність теми зумовлена об'єктивними та суб'єктивними чинниками викликаних технологічним розвитком автомобільного транспорту. Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини у галузі забезпечення безпеки дорожнього руху. Предмет утворюють нормативно-правові акти та практика діяльності із забезпечення безпеки дорожнього руху. Методологічною основою є загальні та приватні наукові методи пізнання об'єктивної дійсності: порівняльно-правовий, логіко-юридичний, формально-логічний, системно-структурний методи. Обґрунтовано, що адміністративно-правове забезпечення безпеки дорожнього руху – це безперервний процес впливу за допомогою правових форм, засобів і методів уповноважених суб'єктів виконавчої влади на суспільні відносини в галузі дорожнього руху з метою їх впорядкування, охорони життя, здоров'я і майна громадян, захисту їх прав і законних інтересів, а також захисту інтересів суспільства і держави. Принципи адміністративно-правового забезпечення безпеки дорожнього руху виконують роль орієнтира при застосуванні норм права, що регулюють суспільні відносини у сфері безпеки дорожнього руху. Зазначено, що принципи адміністративно-правового забезпечення безпеки дорожнього руху поділяються на загальні принципи та спеціальні принципи. У методологічному аспекті принципи, на яких повинні ґрунтуватися формування відповідних нормативно-правових основ та коригування системи управління в галузі безпеки дорожнього руху: первинності обліку інтересів учасників дорожнього руху у процесі його забезпечення безпеки; обов'язковості використання при нормативно-правовому регулюванні забезпечення безпеки дорожнього руху єдиних категорій та понять; наступності і етапності створення та модернізації адміністративно-правових інститутів забезпечення безпеки дорожнього руху; мінімізації правових невизначеностей та прогалин; доцільності розробка та реалізація єдиних цільових програм протидії правопорушенням у галузі дорожнього руху. Зазначене дасть можливість підвищити ефективність правового регулювання.

Ключові слова: автомобільна дорога, водій, дорожньо-транспортні пригоди, профілактика, правове регулювання, транспортний засіб.

Prots I.M., Skrynkovsky R.M. Principles of administrative and legal support for road safety.

The article examines the principles of administrative and legal support for road safety based on a comprehensive systematic approach. The relevance of the topic is determined by objective and subjective factors caused by the technological development of motor transport. The object of the

study is social relations in the field of road safety. The subject is formed by normative and legal acts and practices of road safety. The methodological basis is general and specific scientific methods of cognition of objective reality: comparative-legal, logical-legal, formal-logical, and systemic-structural methods. It is substantiated that administrative and legal support for road safety is a continuous process of influencing social relations in the field of road traffic through legal forms, means, and methods of authorized executive bodies with the aim of regulating them, protecting the life, health, and property of citizens, protecting their rights and legitimate interests, as well as protecting the interests of society and the state. The principles of administrative and legal support for road safety serve as a guideline for the application of legal norms regulating social relations in the field of road safety. It is noted that the principles of administrative and legal support for road safety are divided into general principles and special principles. In methodological terms, the principles on which the formation of the relevant regulatory and legal framework and the adjustment of the management system in the field of road safety should be based are: the primacy of taking into account the interests of road users in the process of ensuring road safety; the mandatory use of uniform categories and concepts in the regulatory and legal regulation of road safety; continuity and phased creation and modernization of administrative and legal institutions for road safety; minimization of legal uncertainties and gaps; expediency of developing and implementing uniform target programs to combat traffic offenses. This will make it possible to improve the effectiveness of legal regulation.

Key words: motorway, driver, road traffic accidents, prevention, legal regulation, vehicle.

Постановка проблеми. У сучасних реаліях питання безпеки людини стає одним з базових орієнтирів при розробці державної політики в галузі дорожнього руху, у зв'язку з чим актуалізується і проблематика забезпечення безпеки дорожнього руху. Зазначена проблематика привертає підвищену увагу і у зв'язку з тим, що щорічно розширюється парк швидкісних автомобілів, будуються нові автомобільні дороги, зростає інтенсивність дорожнього руху, що багато в чому обумовлює високий рівень дорожньо-транспортних пригод.

Мета дослідження – наукове обґрунтування принципів адміністративно-правового забезпечення безпеки дорожнього руху.

Стан опрацювання проблематики. Науковим підґрунтям статті слугували наукові праці, у яких вивчалися проблеми безпеки дорожнього руху: В. Авер'янова, О. Андрійко, О. Бандурки, Ю. Битяка, Л. Білої, А. Васильєва, М. Вербенського, Т. Гуржія, М. Коваліва, В. Колпакова, А. Комзюка, О. Кузьменко, Є. Курінного, В. Курила, Д. Лук'янця, Н. Нижник, О. Остапенка, С. Петкова, А. Собакаря, М. Тищенко та інших вчених. Збільшення потоку транспортних засобів потребує узагальнення теоретичних досліджень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

Виклад основного матеріалу. Дослідження адміністративно-правового забезпечення безпеки дорожнього руху спирається на певні директивні приписи, в яких проявляється сутнісний підхід відповідного правового впливу. Об'єктом правового впливу виступає безпека дорожнього руху, що зумовлює змістовне наповнення основних категорій, на яких будується правове регулювання.

Основними імперативними приписами, що визначають особливості регламентації суспільних відносин у досліджуваній галузі, є принципи правового регулювання, які складають важливу частину адміністративно-правового забезпечення безпеки дорожнього руху. Це базові ідеї, на яких ґрунтується адміністративно-правове регулювання забезпечення безпеки дорожнього руху. Принципи визначають ефективність правового регулювання, внутрішні та зовнішні зв'язки його суб'єктів, що знаходить відображення в законодавстві.

У лексико-теоретичній площині під терміном «принцип» розуміється основне, вихідне положення теорії або вчення, керівні ідеї, основні правила. Йдеться про основні правові положення забезпечення безпеки дорожнього руху.

До основних принципів забезпечення безпеки дорожнього руху доцільно віднести:

– пріоритет життя і здоров'я громадян, які беруть участь у дорожньому русі, над економічними результатами господарської діяльності. Діяльність, спрямована на забезпечення безпеки дорожнього руху, вимагає від господарюючих суб'єктів матеріальних витрат, які в ряді випадків істотно знижують економічну ефективність результатів економічної діяльності. І навпаки, прагнення до найбільшого прибутку зумовлює збільшення швидкостей руху транспортних засобів, що здійснюють перевезення продукції, недотримання режимів праці та відпочинку, що призводить до збільшення ймовірності дорожньо-транспортних пригод та зростання тяжкості їх наслідків. Тому

закріплення цього принципу відіграє важливу роль для забезпечення безпеки дорожнього руху;

- пріоритет відповідальності держави за забезпечення безпеки дорожнього руху над відповідальністю фізичних осіб, які беруть участь у дорожньому русі. Зазначений принцип ґрунтується на положеннях Конституції України, що гарантують права і свободи людини і громадянина, право громадян на відшкодування державою шкоди, заподіяної незаконними діями (або бездіяльністю) органів державної влади або їх посадових осіб [1];

- дотримання інтересів особи, суспільства і держави при забезпеченні безпеки дорожнього руху – даний принцип актуальний для будь-якого виду діяльності;

- програмно-цільовий підхід до діяльності забезпечення безпеки дорожнього руху, який виражається в розробці державних і місцевих цільових програм, спрямованих на скорочення кількості дорожньо-транспортних пригод і зниження завданих збитків.

В умовах виникнення нових викликів і загроз у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху та посилення дії існуючих, нормативно-правове регулювання дещо запізнюється з виробленням адміністративно-правових засобів для їх нейтралізації та протидії. Тому виявляти ці виклики і загрози, вживати заходів попередження негативного впливу доводиться за допомогою наявних правових інструментів, закріплених у законодавстві. У цих умовах регулююча роль принципів забезпечення безпеки дорожнього руху тільки зростає.

Принципи носять об'єктивний характер, діють незалежно від суб'єктивних поглядів і бажань окремих осіб. Принципи забезпечення безпеки дорожнього руху в найбільш загальному вигляді відображають досягнутий рівень розвитку громадянського суспільства і демократичних інститутів, відіграють важливу роль у регулюванні суспільних відносин у зазначеній сфері, забезпечуючи правомірну поведінку її учасників. Їх регулюючий вплив є багатограним. Принципам повинні відповідати інші норми права в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Вони є важливим фактором, що забезпечує дотримання законності, дозволяючи приймати рішення в умовах, прямо не врегульованих нормами права.

Аналіз законодавчих актів у контексті забезпечення безпеки дорожнього руху показує недостатність визначення принципів для врегулювання основ такої складної публічно значущої діяльності, врахування її специфіки. Ігнорування цих принципів суб'єктами правовідносин у сфері дорожнього руху має наслідки лише в окремих випадках, визначених законом, наприклад, при вчиненні адміністративних правопорушень або кримінальних злочинів у сфері дорожнього руху. Однак якщо особа, яка застосовує право з різних підстав не враховує ці принципи, юридичні наслідки не настають.

Інша ситуація складається в сфері застосування принципів законодавства про адміністративні правопорушення. Наприклад, ст. 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлює принцип законності при застосуванні заходів адміністративного примусу у зв'язку з адміністративним правопорушенням. Відповідно до зазначеної статті особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, не може бути піддана адміністративному покаранню та заходам забезпечення провадження у справі про адміністративне правопорушення інакше, як на підставах і в порядку, встановлених законом [2, с. 454].

Застосування уповноваженими органами Національної поліції або поліцейськими адміністративного покарання і заходів забезпечення провадження у справі про адміністративне правопорушення у зв'язку з адміністративним правопорушенням здійснюється в межах компетенції зазначеного органу або посадової особи відповідно до закону [3]. При застосуванні заходів адміністративного примусу не допускаються рішення та дії (бездіяльність), що принижують людську гідність [4, с. 31].

У законі «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» встановлені основні принципи діяльності щодо забезпечення безпеки держави, громадської безпеки та безпеки особи [5]. У статті 2 закону закріплені принципи, два з яких можуть бути спроектовані на забезпечення безпеки дорожнього руху: системність і комплексність застосування органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування політичних, організаційних, соціально-економічних, інформаційних, правових та інших заходів забезпечення безпеки дорожнього руху; пріоритет запобіжних заходів над каральними з метою забезпечення безпеки дорожнього руху.

Аналіз принципів, що містяться в галузевих законах про безпеку, багатовекторність діяльності в досліджуваній галузі та численність органів забезпечення безпеки дорожнього руху дозволя-

ють зробити висновок про те, що слід розділити їх на дві групи: загальні принципи забезпечення безпеки дорожнього руху; спеціальні принципи, зумовлені специфікою сфери дорожнього руху.

На встановлення та структурування принципів забезпечення безпеки дорожнього руху впливають багато факторів. В останні роки спостерігаються негативні тенденції в законодавстві та правозастосуванні в даній галузі:

- надмірність складів адміністративних правопорушень, що прямо не впливають на забезпечення безпеки дорожнього руху, що є однією з причин зростання адміністративної деліктності;
- посилення репресивних санкцій як основний спосіб забезпечення безпеки дорожнього руху;
- підміна цілей забезпечення безпеки дорожнього руху економічними інтересами щодо наповнення бюджетів усіх рівнів.

У зв'язку з викладеним можна сформулювати методологічні основи, які дозволять сформувати відповідні нормативно-правові положення та здійснити необхідну корекцію системи управління в галузі безпеки дорожнього руху.

Це пріоритет інтересів учасників дорожнього руху в процесі забезпечення безпеки; мінімізація правових невизначеностей і прогалин та обов'язковість використання при нормативно-правовому регулюванні забезпечення безпеки дорожнього руху єдиних категорій і понять; спадкоємність і етапність створення та реформування адміністративно-правових інститутів у забезпеченні безпеки дорожнього руху.

При визначенні принципів адміністративно-правового забезпечення безпеки дорожнього руху слід врахувати специфічні ознаки даної діяльності, до яких відносяться наступні: реалізується уповноваженими державними органами (Національною поліцією); є безперервно здійснюваною діяльністю; впливає на суспільні відносини в галузі дорожнього руху; використовує широкий спектр форм, методів і засобів адміністративного права; має на меті охорону життя, здоров'я та майна фізичних і юридичних осіб, захист їх прав і законних інтересів, захист інтересів суспільства і держави шляхом попередження дорожньо-транспортних пригод, зниження тяжкості наслідків.

З огляду на викладене, сформулюємо загальні та спеціальні принципи забезпечення безпеки дорожнього руху.

Принцип законності. Даний принцип зобов'язує учасників дорожнього руху та суб'єктів забезпечення безпеки дорожнього руху дотримуватися встановлених норм і правил. Держава, покладаючи обмеження і заборони на учасників дорожнього руху, обов'язки на суб'єктів забезпечення безпеки, повинна точно та недвозначно визначити такі вимоги. Повинні бути усунені або зведені до мінімуму адміністративні розсуди, можливості застосування об'єктивного інкримінування. У випадках, коли це зробити важко, слід використовувати додаткові можливості та способи захисту прав і свобод учасників дорожнього руху.

Високою актуальністю володіє створення додаткових гарантій захисту прав власників (водіїв) транспортних засобів при фіксації адміністративних правопорушень у цій сфері за допомогою технічних засобів контролю [6, с. 389]. З урахуванням того, що сфера їх застосування з кожним роком розширюється, повинні зростати і відповідні гарантії, в тому числі засновані на використанні сучасних інформаційних технологій.

Принцип пріоритету запобіжних заходів. Цей принцип визначає пріоритети державної політики в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Всі політичні, правові, організаційні, соціально-економічні, інформаційні та інші заходи, що вживаються з цією метою, повинні бути скоординовані. Вони повинні бути спрямовані на розробку та застосування комплексу тактичних і стратегічних заходів щодо виявлення, попередження та усунення загроз безпеці дорожнього руху, мінімізацію наслідків їх реалізації. Програмний підхід до управління системою безпеки дорожнього руху має поєднуватися і динамічно узгоджуватися із застосуванням функціонального та процесного підходів. Державні цільові програми орієнтовані на вирішення стратегічних завдань, що зумовлено чинниками необхідності зміни структури контролю на користь наукоємних галузей, інтеграція України у економічний, інформаційний та освітній простір Європейського Союзу, забезпечення соціальної та професійної мобільності громадян [7, с. 193].

Принцип єдності системи забезпечення безпеки дорожнього руху. Державне управління в галузі забезпечення безпеки дорожнього руху повинно здійснюватися всіма суб'єктами відповідно до поставлених завдань, на основі чіткого закріплення та розмежування сфер компетенції. Взаємодія органів державної влади, інших державних органів, громадських об'єднань, фізичних осіб повинна бути підпорядкована єдиній меті – забезпеченню безпеки дорожнього руху. Реалізація

принципу буде виражатися у створенні єдиної централізованої державної системи забезпечення безпеки дорожнього руху, формуванні ієрархічних взаємовідносин між її структурними ланками і всередині кожної з них. Єдність і централізація не обмежують органи місцевої виконавчої влади в можливості проявляти ініціативу для вирішення відповідних завдань. Вони самостійно обирають методи, способи і засоби для досягнення єдиної мети забезпечення безпеки дорожнього руху. Але для цього повинні бути строго розмежовані предмети відання і повноваження всіх суб'єктів державного управління в досліджуваній галузі.

Принцип безперервності та оперативності. Зазначений принцип включений до числа загальних з тієї причини, що ризики та загрози безпеці дорожнього руху мають перманентний характер і вимагають постійного та адекватного реагування на них. Результати дослідження показують, що рішення органів влади часто приймаються без урахування цілей забезпечення безпеки дорожнього руху, сучасних реалій, мають епізодичний характер [8, с. 581]. Даний принцип встановлює обов'язковість своєчасного реагування на ризики і загрози, що виникають, включаючи не тільки ризики порушення правил дорожнього руху, але й ризики та загрози в таких сферах як організація дорожнього руху, експлуатація транспортних засобів, будівництво доріг.

До спеціальних принципів забезпечення безпеки дорожнього руху віднесемо ті, які можуть бути застосовані виключно в цій галузі. **Принцип відповідності заходів державного регулювання існуючим ризикам і загрозам.** Даний принцип передбачає системний підхід при реалізації заходів, спрямованих на забезпечення безпеки дорожнього руху. Передбачається використання ризик-орієнтованого підходу до забезпечення безпеки дорожнього руху, який представляє метод організації та здійснення державного контролю і нагляду, при яких вибір інтенсивності (форми, тривалості, періодичності) проведення заходів з контролю, заходів профілактики порушення обов'язкових вимог визначається віднесенням діяльності юридичної особи, фізичної особи-підприємця та (або) використовуваних ними при здійсненні такої діяльності виробничих об'єктів до певної категорії ризику або певного класу небезпеки.

Принцип системності нормативно-правового регулювання. Даний принцип передбачає формування системи нормативно-правового регулювання у сфері дорожнього руху, в основу якої повинні бути покладені вимоги Конституції України, закону «Про дорожній рух», нормативно-правових актів Президента та Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, які беруть участь в управлінні дорожнім рухом [9].

Принцип презумпції небезпеки. Цей принцип передбачає, що будь-яка господарська, комерційна або інша діяльність у сфері дорожнього руху несе потенційну небезпеку, може спричинити шкідливі наслідки для всіх учасників, суспільства і держави. Врахування цієї обставини необхідне при здійсненні діяльності з організації дорожнього руху, будівництва доріг та дорожньої інфраструктури, яка повинна ґрунтуватися на наявних даних про аварійність та порушення правил дорожнього руху з розробленими заходами захисту від шкідливих і небезпечних впливів дорожнього руху, їх нейтралізації.

Принцип мінімізації комерційного використання технічних засобів контролю. Цей принцип повинен служити правовою основою для мінімізації неправомірного або необґрунтованого застосування технічних засобів, що виконують функції фіксації правопорушень у сфері дорожнього руху [10, с. 139]. Як показує практика, ці засоби розміщуються не тільки в передбачених місцях, де їх використання сприяє запобіганню порушенням правил дорожнього руху (у місцях скупчення людей, у районах шкіл, великих торгових центрів, на найбільш аварійних ділянках тощо), але й на ділянках доріг, де найбільш імовірно вчинення порушень водіями транспортних засобів. Застосування технічних засобів контролю має бути обґрунтованим, виправданим тільки цілями забезпечення безпеки дорожнього руху [11, с. 376].

Висновки. Принципи адміністративно-правового забезпечення безпеки дорожнього руху – це основні керівні положення, закріплені в законі, визначають стратегічні напрями безпеки дорожнього руху. Адміністративно-правове забезпечення безпеки дорожнього руху необхідно здійснювати на основі системи принципів:

- загальні принципи: законність; пріоритет запобіжних заходів; єдність системи забезпечення безпеки дорожнього руху; безперервність і оперативність;
- спеціальні принципи: відповідність заходів державного регулювання існуючим ризикам і загрозам; системність нормативно-правового регулювання; презумпція небезпеки; мінімізація комерційного використання технічних засобів контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Остапенко О.І. Ковалів М.В., Єсімов С.С. та ін. Адміністративне право України (загальна частина): навчальний посібник. Вид. 2-е, доповнене. Львів: СПОЛОМ, 2021. 616 с. URL. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3866>.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
4. Bortnyk N., Yesimov S. Legal regulation of measures of administrative and procedural coercion. *Social & Legal Studios*. 2021. Issue 3 (13). P. 28-34 <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2021-3-28-34>.
5. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2411-17>.
6. Єсімов С.С. Зарубіжний досвід цифровізації державних послуг. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 386-390. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.68>.
7. Shopina, I., Kovaliv, M., Yesimov, S., Borovikova, V., & Prots, I. State target programmes in the system of results-based budgeting: Legal aspect. *Social and Legal Studios*. 2024. 7 (3). P. 190-202. DOI: 10.32518/sals3.2024.190.
8. Когут В.М. Національні ініціативи щодо безпеки дорожнього руху та їх імплементація. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 579-583. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.94>.
9. Про дорожній рух: Закон України від 30.06.1984 р. № 3353-XII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3353-12>.
10. Ковалів М.В. Сопільник Р.Л., Єсімов С.С. Технічні засоби автоматичної фіксації адміністративних правопорушень як засіб профілактики правопорушень у сфері дорожнього руху. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2019. Випуск 21. С. 137–143. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.3376922>.
11. Проць І.М. Співвідношення законодавств про адміністративне судочинство та про адміністративні правопорушення. *Електронне наукове видання Ужгородського національного університету «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Ужгород, 2023. № 1. С. 374–379. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.63>.